נרקיסי שמורת נחל מסעד – גילוי מחדש של נרקיס מצוי ברכס הרחמה, צפון הנגב

שמעון כהן, סייר אוהב טבע ישראל וחבר חוג כלנית – kohenshimon@gmail.com
אבי שמידע, חוג כלנית, המחלקה לאבולוציה ואקולוגיה והמרכז לרציונליות- האוניברסיטה העברית בירושלים avi.shmida@gmail.com

התצפית: 1.1.2021
פרסום: 5.1.2021

תקציר: שנים אנו עולים לרגל לחזות בפריחה של **נרקיס מצוי** Narcissus tazetta בשיא החורף באתרי דימונה ונחל חצץ. אולם מסתבר כי בשנים האחרונות התגלה מחדש, ממערב לירוחם אזור של פריחה מרהיבה של נרקיסים. אתר זה קרוי במפה "שמורת נרקיסי נחל מסעד" אך מתברר כי הנרקיסים גדלים ביובלים של נחל רביבים עליון ולא בנחל מסעד.

==========

שנים אנו עולים לרגל לחזות בפריחה של **נרקיס מצוי** Narcissus tazetta בשיא החורף באתרי דימונה ונחל חצץ. אולם מסתבר כי בשנים האחרונות התגלה מחדש, ממערב לירוחם אזור של פריחה מרהיבה של נרקיסים. אתר זה קרוי במפה "שמורת נרקיסי נחל מסעד" אך רבים מחובבי הטבע חפשוהו ולא מצאו. אנו מביאים לפניכם את סיפור המציאה ושלל תמונות מהאתר ונרקיסיו. בסוף הכתבה מביאים אנו את דברי אמוץ דפני על המיוחד בנרקיסי הנגב ועל מה להתבונן בעתיד.

נרקיס מצוי Narcissus tazetta. צילום: ימין ושמאל: ש. כהן ©. מרכז: א. שפירא ©

מספר אחד מאיתנו (ש.כ.) על גילויים מחדש של נרקיסי נחל מסעד:

"שנים הסתובבתי וחיפשתי את נרקיסי "שמורת נחל מסעד" מבלי להכירם באופן אישי. בדיעבד התבררה הטעות: מתברר כי מיקומם בנחל מסעד מוטעה; הם אינם גדלים כלל בנחל מסעד אלא בערוצים של נחל רביבים, ברכס הרחמה, במרחב שבין ירוחם למשאבי שדה (ראה מפה, ומפת עמוד ענן). להלן נכנה את אזור נחל רביבים בו גדלים הנרקיסים – "יובל הנרקיסים המזרחי" ו"יובל הנרקיסים המערבי". מסתבר כי קיים קו פרשת מים זניח בין יובלי נחל רביבים לנחל מסעוד – קו פרשת מים זה עושה את ההבדל. על כן לעניות דעתי – תיקון שם השמורה "מחכה לגואל".

ולעצם הענין; לפני חמש שנים (שנת 2016) יצאתי לתור אחר הנרקיסים אשר היו עבורי בחזקת "טרה אינקוגניטה" (ארץ לא נודעת). יצאנו מאגם ירוחם מערבה בואכה אתר מטילי הנחושת מתקופת הברונזה ומשם טיפסנו לשיא רכס הרחמה בנקודת גובה 657 מ'. משם השפלנו צעדנו לנ.ג.618 ובהחלטה רגעית גלשנו לערוץ עלום אשר התברר כ"ערוץ הנרקיסים המזרחי" . חדוות גילוי הנרקיסים היתה משובבת נפש. התברר שעלינו על קצה הפריחה הדרומי, ולאורך כ-500 מטר של ערוץ הנחל נחשפו ריכוזי נרקיסים פורחים שופעים. בהמשך נחשפנו ל"ערות הנרקיסים המערבי" אשר אף הוא שופע אתרים אחדים של כתמי פריחה מדהימים. החיבור בין שני הערוצים חל כלפי צפון בגבעה דמוית מגדלור; זוהי שלוחה מצוקית הבנויה מצור משש.

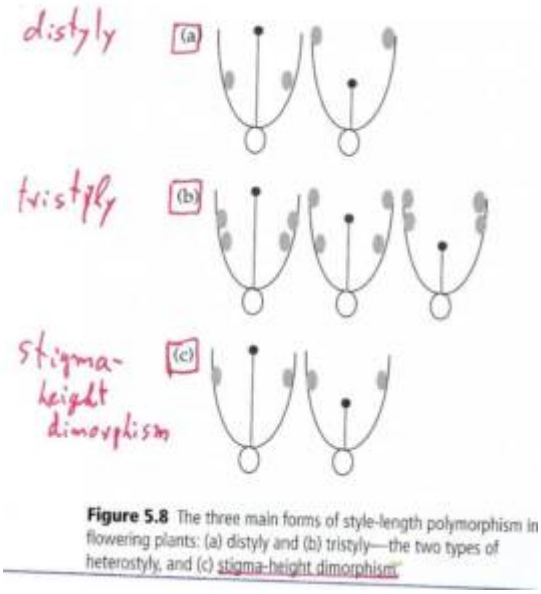
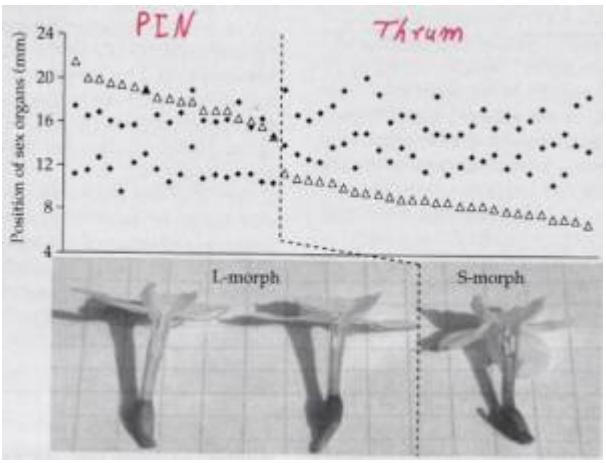

Figure 5.8 The three main forms of style-length polymorphism in flowering plants: (a) distyly and (b) tristyly—the two types of heterostyly, and (c) stigma-height dimorphism.

הטרוסטיליה בנרקיס מצוי (על פי תומפסון 2005).

מימין: צילום של שני טיפוסי המיניות באוכלוסית נ.מצוי בדרום צרפת; S-מורפ פרושו הטיפוס בעל האבקנים הבולטים (טיפוס TRUM ב"מדעית") לעומת L-מורף הוא טיפוס המיניות בעל העלי הבולט מצינור הכותרת (טיפוס PIN ב"מדעית") . במקרה זה ישנם רק שני טיפוסי קומות בגובה האבקנים והעלי בפרחי הנרקיס, תופעה הידועה בשם דיסטיליה. הגרף מעל הצילומים מראה את שכיחות טיפוסי הטראם והפין באוכלוסיה בדרום צרפת. משמאל: איור סכמטי המראה את טיפוסי הזוויג האפשריים בנרקיס; קיום מצב הטרוסטילי של שני טיפוסי זוויג באוכלוסיה (בדומה לשני טיפוסי מיניות זכר ונקבה ביונקים לדוגמא, [איור A ו-C]) לעומת קיום שלושה טיפוסי זוויג באוכלוסיה [איור B] מצב הקיים באוכלוסיות נרקיס מצוי בספרד.

התברר ש"נרקיסי שמורת נחל מסעד" גדלים באזור אך ורק על תצורת שבטה מגיל טורון הבנוי חילופי גיר רך וקשה; כאשר עוברים לתצורת נצר הם נעלמים לחלוטין !. ניסיון למצוא נרקיסים באפיקון המערבי של " ערוץ הנרקיסים המערבי" לא הניב כל פרי. מתברר כי ערוצון זה מצוי כולו בתצורת נצר מעל תצורת שבטה, ועל אף שהיא בנויה גיר קשה – הנרקיסים נעדרים ממנה.

לסיום, הייתה זו הפתעה מרנינה לגלות מחדש אתר נרקיסים במדבר, פורחים בחודשי דצמבר-ינואר בעוצמה שלא קיימת בשום מקום אחר בנגב הצפוני. אף אחד מאתרי דימונה, נחל אשלוון ונחל חצץ אינו משתווה בעוצמת הפריחה לנרקיסי נחל מסעד. חובבי הטבע מוזמנים כל חודש דצמבר לחזות במראה עיניהם בערך טבע מיוחד זה."

נרקיס מצוי Narcissus tazetta . צילום: א. שפירא ©

אמוץ דפני אשר חקר את הביולוגיה של ההאבקה בנרקיס מצוי בישראל (Arroyo and Dafni 1995) מדווח כי בצפון הנגב גדל טיפוס הדיסטילי גבוה האבקנים, כלומר המורפ שבו שלושה אבקנים בולטים מצינור הכותרת ועמוד העלי נחבא בתוך צינור הפרח. טיפוס זה פורח בחבל הים-תיכוני ההררי בחודש נובמבר וברכסי הנגב הצפוני בסוף חודש דצמבר ולאורך חודש ינואר. טיפוס זה מבוקר בחבל הים תיכוני על ידי זבובים ומאביקים קצרי חדק אשר אוכלים את אבקת הפרח. מעניין מי מבקר באוכלוסיית הנרקיסים בנגב? ואולי כיוון שהאוכלוסיות מקוטעות וקטנות יש להן יכולת של האבקה עצמית? שאלות אלה נפנה לחובבי הטבע הפוקדים את נרקיסי הנגב כל שנה ובדבקות רבה – אנא, שימו עיניכם בפרחים, בדקו אם רק הטיפוס ארוך האבקנים גדל בהרי דימונה, נחל חצץ ורכס הרחמה ? ומי הם החרקים המבקרים בפרחים והאם יש ביניהם מאביקים ארוכי חדק (כמו למשל רפרף הדבקה שמצא אמוץ בצפון)?

טיפוס זוויג ה"טראם" באוכלוסיות נרקיס מצוי מצוי Narcissus tazetta בצפון ישראל (נרקל, גליל-תבתון);
בתמונות רואים את קומת האבקנים בולטת מתוך צינור הגביע בעוד הצלקת נמצאת בקומה נמוכה מהם בסוף צינור הכותרת.
טיפוס מיניות זה פורח(על פי א.דפני 1995) בסתיו המאוחר בסלעי ההר בחבל המזרע ומאובק על ידי זבובי רחף ודבורים קצרות-חדק . צילום: א. שפירא ©

ספרות:

Arroyo H and Dafni A 1995 Variation in habitat, season, flower traits and pollinators in dimorphic Narcissus tezetta in Isarel. New phytology 199: 135-145.

Thompson JD 2005 Plant Evolution in the Mediterranean. Oxford University

Press.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: כהן ש ושמידע א 2021 נרקיסי שמורת נחל מסעד – גילוי מחדש של נרקיס מצוי ברכס הרחמה, צפון הנגב. כתב-עת "כלנית", מספר 8.
https://www.kalanit.org.il/narcissus-tazetta-01-2021

==========